

Головач А.В.

*д.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових, адміністративно-правових та
кримінально-правових дисциплін
Донецький університет економіки та права*

ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ЇЙ СПРИЯЮТЬ ТА ОБУМОВЛЮЮТЬ

Постановка проблеми. Одним із елементів мети кримінального покарання (ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу (далі – КК) України) та кримінально-виконавчого законодавства (ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК)) є запобігання вчиненню нових злочинів з боку засуджених у ході його відбування.

Особливо актуальним це завдання є для установ виконання покарань (далі – УВП), у яких тримаються особи, що вчинили, як правило, тяжкі та особливо тяжкі злочини (відповідно ч. ч. 4, 5 ст. 12 КК).

З огляду на зміст ч. 2 ст. 11 КВК до УВП належать такі установи:

- арештні доми;
- кримінально-виконавчі установи (КВУ);
- спеціальні виховні установи (виховні колонії);
- слідчі ізолятори (СІЗО) у випадках, передбачених цим Кодексом.

Аналіз практики запобіжної діяльності в УВП показує, що з 1991 року [1] і до сьогодні [2] повністю реалізувати визначену на законодавчому рівні мету покарання не вдається. Крім того, щорічно кількісно-якісні показники злочинності в УВП (рівень, структура, динаміка тощо) [3] є незмінними, що свідчить про малоефективні та беззмістовні заходи запобіжного характеру, які здійснюються у сфері виконання покарань України.

Отже, існує складна прикладна проблема, яка потребує вивчення, аналізу та розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму, організаційно-управлінських засад та практики

запобігання злочинам, що вчиняються засудженими у ході відбування покарань у відповідних УВП України.

Саме зазначені обставини й зумовили вибір теми наукової статті, а також визначили її основне завдання – на підставі аналізу кількісно-якісних показників сучасної злочинності (2015–2016 рр.) у сфері виконання покарань України встановити закономірності розвитку цього суспільно небезпечного явища та детермінанти, що його спричиняють і зумовлюють.

Слід зазначити, що вибір такого періоду вивчення злочинності в УВП виявився не випадковим, оскільки після ліквідації Державної пенітенціарної служби України (ДПтСУ) у травні 2016 року [4] та повного підпорядкування органів та установ виконання покарань Міністерству юстиції України попутно закриті й відповідні сайти, а також будь-які інші інформаційні системи відкритого типу, які надавали відомості про стан виконання та відбування покарань, а також в цілому про забезпечення кримінально-виконавчої діяльності в нашій державі.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури показало, що питаннями злочинності у сфері виконання покарань досить активно займаються такі науковці, як О.М. Бандурка, В.А. Бадира, В.С. Батиргарєєва, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисов, А.В. Боровик, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.М. Джу́жа, Т.А. Денисова, О.Г. Колб, І.О. Колб, В.Я. Конопельський, І.М. Копотун, В.А. Меркулова, О.П. Ряб-

чинська, А.Х. Степанюк, В.М. Трубніков, І.С. Яковець та інші.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговують наукові розробки О.Г. Колба, основним предметом яких є злочинність в УВП [5]. З огляду на ситуацію, що склалась натепер у системі органів та установ виконання покарань України, та інші обставини, мова про які велась вище, актуальність публікації цієї наукової статті є очевидною та такою, яка має теоретико-прикладне значення, а також може бути використана як методологічне підґрунтя для проведення подальших досліджень зазначеної проблематики.

Формулювання завдання дослідження. Завданням дослідження є вивчення сучасного стану злочинності в установах виконання покарань та визначення детермінант, що їй сприяють.

Виклад основного матеріалу. Як встановлено в ході нашого дослідження, внаслідок вжитих певних заходів в установах виконання покарань (УВП) та слідчих ізоляторах (СІЗО) Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) у 2016 р. проти 2015 р. на 34,9%, а саме з 458 до 298 зменшилась кількість злочинів, вчинених засудженими та особами, взятими під варту. Якщо розглянути структуру злочинності, то в УВП та СІЗО було зареєстровано такі злочини відповідно КК України:

- 1) 2 – за ст. 115 (умисне вбивство);
- 2) 1 – за ст. 15-115 (замах на умисне вбивство);
- 3) 2 – за ч. 2 ст. 121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження);
- 4) 2 – за ч. 1 ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження);
- 5) 4 – за ст. 393 (втеча з місць позбавлення волі);
- 6) 16 – за ст. 393 (втеча з виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання під вартою та дільниць соціальної реабілітації (адаптації));
- 7) 47 – за ст. 390 (ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі);

8) 1 – за ст. 392 (дії, що дезорганізують роботу виправних установ);

9) 95 – за ст. 391 (злісна непокоря вимогам адміністрації);

10) 13 – за ст. 345 (погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу);

11) 101 – у сфері обігу наркотичних засобів (ст. 307-8; ст. 309-93);

12) 2 – за ст. 185 (крадіжка);

13) 5 – за ст. 190 (шахрайство);

14) 2 – за ст. 263 – незаконне поводження зі зброєю;

15) 1 – за ст. 289 – незаконне заволодіння транспортним засобом;

16) 1 – за ст. 382 – невиконання судового рішення [2, с. 12–13].

Слід зазначити, що із загальної кількості злочинів 13 (4,3%) зареєстровані у виправних колоніях максимального рівня безпеки, де коефіцієнт злочинності на 1 тисячу засуджених становив 4,19, а в 2015 році він склав 4,0; 163 (55,0%) сталися у виправних колоніях середнього рівня безпеки і тут коефіцієнт злочинності на 1 тисячу засуджених – 5,53 (5,68 – у 2015 році); 13 (4,0%) – злочини, вчинені у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання (коефіцієнт 3,72 (6,09 – у 2015 році)); 6 (2,0%) – у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами тримання (коефіцієнт злочинності – 3,33 (0,95 у 2015 році); 62 (20,8%) – у виправних центрах (29,7/31,04); 41 (14%) – у СІЗО (УВП), коефіцієнт злочинності на 1 тис. осіб склав 2,34 проти 3,82 у 2015 році. Зазначимо, що у виховних колоніях у 2016 році злочинів не допущено, а протягом 2015 року вчинено 3 злочини [2, с. 12–13].

Крім того, якщо розглянути питання вчинення злочинів за статевою ознакою, то у виправних колоніях для відбування покарання засудженими жінками зареєстровано 1 злочин – за ч. 1 ст. 309 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту».

Як встановлено в ході нашого дослідження, у 2016 році спостерігалось також зростання рівня злочинності у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, що пов'язано із погіршенням запобіжної діяльності щодо втеч та повернень до установ з короткочасних виїздів (3 злочини у 2016 році за ст. 393 КК). Крім цього, в установах зазначеного рівня безпеки зареєстровано по 1 злочину, передбаченому ст.ст. 185, 309, 390 КК, а в 2015 році таких злочинів зареєстровано не було.

Позитивною є динаміка щодо зменшення чисельності засуджених. Зокрема, у 2016 році вона знизилась на понад 13% проти 2015 року, внаслідок чого коефіцієнт злочинності в цілому у ДКВС України знизився більш як на 24,0% (з 6,54 до 4,91 у перерахунку на 1 тис. осіб). Водночас значно вищим середнього був коефіцієнт злочинності в УВП та СІЗО Вінницької (7,1), Донецької (6,7), Запорізької (9,5), Кіровоградської (8,4), Рівненської (7,0), Тернопільської (8,9), Херсонської (6,1), Чернігівської (6,1) та Чернівецької (6,6) областей.

Проведеними дослідженнями також встановлено, що у 2016 році було відкрито 351 кримінальне провадження за фактами вчинення злочинів засудженими та особами, узятими під варту, з яких 106 проваджень перебувало на стадії досудового розслідування, 85 – на стадії судового провадження, за 104 провадженнями судами ухвалено обвинувальні вирокі та 56 – закрито на підставі ст. 284 КПК України [2, с. 13].

За кримінально-правовими ознаками зазначені правопорушення мали таку динаміку:

- а) 14 (4%) – були вчинені засудженими на контрагентських об'єктах;
- б) 23 (6,0%) – у виробничих зонах;
- в) 51 (14,0%) – у дисциплінарних ізоляторах (ДІЗО) та приміщеннях камерного типу (ПКТ);
- г) 144 (41,0%) – у житлових зонах;
- г) 119 (34,0%) – на інших об'єктах [2, с. 12–13].

312 правопорушень (99,0%) вчинені засудженими у робочі дні. Крім цього, засудженими вчинено 9 злочинів після вживання спиртних напоїв, 2 – з використанням колючо-ріжучих предметів та 26 злочинів вчинено за попередньою підготовкою.

Як показали результати дослідження, слід зазначити, що у 2016 році у 55 УВП взагалі не допущено злочинів, а у 21 – кримінальні провадження відкриті лише за ст. 391 КК України. Крім цього, на стадії готування попереджено понад 3,8 тис. злочинів [2, с. 12–13].

Водночас потребує вдосконалення запобіжна діяльність у напрямку профілактики насильницьких злочинів, оскільки у досліджуваному періоді в УВП України вчинено 2 умисних вбивства, 1 замах на вбивство, 2 умисних тяжких тілесних ушкодження та 2 умисних середньої тяжкості тілесних ушкодження. Проте у 2016 році спостерігалось зменшення майже у два рази кількості злочинів, передбачених ст.ст. 342, 345 КК (з 25 до 12), а за ст. 392 (дії, що дезорганізують роботу виправних установ) відкрито лише 2 кримінальні провадження.

Попри те, що Державною кримінально-виконавчою службою України проводились оперативно-розшукові та інші запобіжні заходи серед засуджених щодо профілактики втеч і фактів ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі через незадовільну організацію нагляду та охорони, у 2016 році було допущено 2 втечі засуджених з лікувальних закладів Міністерства охорони здоров'я України та 2 – із УВП.

Крім того, протягом 2016 року органами досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про вчинення засудженими 49 злочинів, передбачених ст. 390 КК «Ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі», на стадіях досудового розслідування та судового провадження перебувало 29 кримінальних проваджень, за 13 кримінальними провадженнями ухвалено обвинувальні вирокі, 7 – закриті

у порядку ст. 284 КПК України. Як свідчить проведений аналіз, найбільшу кількість таких злочинів було вчинено засудженими в Ірпінському, Широківському, Бердичівському та Маріупольському виправних центрах. Водночас у Покровському та Устинівському виправних центрах протягом 2016 року зазначених злочинів не допущено.

Звертає на себе увагу і той факт, що на кінець досліджуваного періоду у розшуку перебувало 11 засуджених, з них 5 – з минулих років. Крім цього, однією із проблем залишалась і робота із засудженими негативної спрямованості. І хоча у 2016 році на 36,7% знизилась кількість злочинів, передбачених ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації» – 95 проти 150 у 2015 році, їх вплив на інших засуджених та в цілому на правопорядок в УВП залишається суттєвим. Така ситуація, як встановлено в ході нашого дослідження, зумовлена надто гуманним ставленням судів до зазначеної категорії злочинців. Так, у 2016 році стосовно 45 осіб, які вчинили злочини означеного виду, судами ухвалено такі обвинувальні вироки: до 1 року позбавлення волі – 17 особам; від 1 до 2 – 21 особі; від 2 до 3 років – 7 особам. До так званих лідерів та авторитетів злочинного середовища ст. 391 КК України застосована лише у 4 випадках. Крім того, у 2016 році спостерігалось серйозне зменшення кількості кримінальних проваджень та судових рішень і у сфері обігу наркотичних засобів (101 проти 152 у 2015 році) [2, с. 12–13].

Водночас у певній кількості виправних колоній (Райківській, Софіївській, Кам'янській, Березанській тощо) засудженими негативної спрямованості чинився тиск на засуджених та адміністрацію установ виконання покарань

та застосовувались інші форми і засоби впливу злочинної субкультури на правопорядок у сфері виконання покарань. Такі дії не лише перешкождали адміністрації УВП у створенні належної організації виконання кримінальних покарань, але й у здійсненні нею передбачених кримінально-виконавчим законодавством України функцій.

Отже, як свідчить зміст сучасної кримінально-виконавчої діяльності, досі стан та рівень забезпечення ізоляції засуджених в УВП України не лише не відповідає вимогам закону, але і є однією з обставин, яка сприяє вчиненню правопорушень і злочинів з боку зазначених суб'єктів. Значимо, що стереотипність підходів, які застосовуються персоналом УВП для запобігання та подолання в цілому зазначеного суспільно небезпечного явища, а також моральна та фізична застарілість СІЗО і технічних засобів нагляду і контролю, які використовує адміністрація УВП для забезпечення ізоляції засуджених (ст. 103 КВК), тільки ускладнюють ситуацію та не дають можливості нейтралізувати, блокувати, усувати тощо існуючі ще з попередніх років детермінанти правопорушень і злочинів.

Висновки. Отже, проведений аналіз кількісно-якісних показників злочинності у сфері виконання покарань України свідчить про суттєві практичні проблеми запобіжного та іншого характеру з цих питань, а також зумовлює необхідність їх вирішення, зокрема на науковому рівні шляхом дисертаційного дослідження означеної тематики з урахуванням існуючих сьогодні в Україні прогалин [6] правового, організаційного, управлінського і фінансового забезпечення процесу кримінально-виконавчої діяльності в нашій державі.

Анотація

У статті здійснено аналіз кількісно-якісних показників злочинів, що були вчинені засудженими в установах виконання покарань у 2015–2016 рр., та визначені основні детермінанти, які зумовили виникнення зазначених суспільно-небезпечних явищ.

Ключові слова: злочин, засуджений, установа виконання покарань, детермінанти злочинів, стан, структура, динаміка, рівень, сфера виконання покарань.

Анотація

В статті здійснено аналіз кількісно-якісних показателів преступлень, совершених осужденими в учреждениях исполнения наказаний в 2015–2016 гг., и установлены основные детерминанты, которые обусловили возникновение таких общественно опасных явлений.

Ключевые слова: преступление, осужденный, учреждение по исполнению наказаний, детерминанты преступлений, состояние, структура, динамика, уровень, сфера исполнения наказаний.

Golovach A.V. About the current state of crime in the field of enforcement of Ukraine's protection and determinants, which it encourages and consider

Summary

The article analyzes the quantitative and qualitative indicators of crimes committed by convicts in penitentiary institutions in 2015–2016 years, and identifies the main determinants of the implementation of these socially dangerous phenomena.

Key words: crime, condemned, penal institution, determinants of crime, state, structure, dynamics, level, scope of punishment.

Список використаних джерел:

1. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 32 с.
2. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році. Інформ. бюл. Київ: Міністерство юстиції України, 2017. 43 с.
3. Кримінологія: підручник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 440 с.
4. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 Офіційний вісник України. 2016. № 44.
5. Колб О.Г. Щодо змісту деяких детермінант, що обумовлюють та сприяють вчинення злочинів. KELM (Республіка Польща), 2017. №4 (20). с. 76-83.
6. Кулик О.Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції і прогноз. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 31.03.2018).